

Cartes de poblament
valencianes modernes
(segles XVI-XVIII)

Edició a cura de
Enric Guinot Rodríguez
Manuel Ardit Lucas

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2015

---

*f*onts històriques valencianes

Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot

© *Enric Guinot Rodríguez i hereus de Manuel Ardit Lucas, 2015*

© *D'aquesta edició: Universitat de València, 2015*

Disseny de la col·lecció: J.P.

Il·lustració de la coberta:

Mestre / Vicent: L'expulsió dels moriscos.

Embarcament dels moriscos al Grau de Dénia (1613)

Maquetació: Inmaculada Mesa

ISBN: 978-84-370-9757-2

Dipòsit legal: V-1643-2015

Impressió: Guada Impressors, SL

*P*ròleg in memoriam

Ahores d'ara no és fàcil per a mi escriure aquestes ratlles de presentació al llibre que publiquem. L'any 2008, arran de l'aleshores proper quart centenari de l'expulsió dels moriscos, el professor Manuel Ardit i jo mateix pensàrem en la possibilitat de començar a reunir les cartes de poblament atorgades després d'aquests fets. Tanmateix, al poc de temps de començar a fer-ne el catàleg, ens adonàrem que era més convenient ampliar el ventall cronològic als tres segles de l'època moderna, atès que ja havien estat editades en el seu moment les cartes pobles medievals. Tot i que quedava prop la data de la commemoració, el projecte començà a rodar lentament, a temps parcial, l'única manera de mantenir l'obligatòria continuïtat de les investigacions pròpies que teníem en marxa i d'acomplir els compromisos acadèmics respectius. Però en aquesta actitud d'anar pas a pas també van influir poderosament d'altres consideracions: la primera era que la nostra motivació original no era l'esmentada commemoració, sinó el desig de fer un treball acadèmic i històric amb l'exhaustivitat que requeria una obra de les dimensions que ha acabat per tenir i que ja presumíem. L'objectiu principal era reunir la major col·lecció possible de cartes pobles i, per tant, el projecte hauria d'allargar-se tot el que fos necessari.

El cas, però, és que la recerca documental començà a complicar-se a poc a poc per la gran dispersió geogràfica de la documentació que calia consultar, no sols pels diversos arxius estatals sinó també pels municipals i fins i tot per alguns de senyoriais, de caràcter privat, amb els viatges i la petició de còpies corresponents. Junt a aquesta causa cal afegir el fet d'haver de consultar sèries arxivístiques noves per rastrejar més localitats i documents. La llista de despoblats moriscos de principi del segle XVII esdevingué, així, un punt de partida per a pensar on poder localitzar textos de poblacions que no eren coneguts fins ara. I en alguns moments la tasca arribà a ser quasi detectivesca per poder pensar on i com buscar una altra carta de poblament: fer llistes de senyories, fer llistes de notaris, consultar amb arxivers i cronistes locals, etc.

Aquestes circumstàncies, unit a l'esmentada dedicació a temps parcial, han acabat per allargar la nostra tasca més del que hauríem volgut. I en això, el terrible impacte. Aquesta introducció, que havia d'estar escrita a quatre mans, finalment només ho ha estat a dues. A les darreries de novembre del 2013 faltava Manuel Ardit Lucas.

Calia, doncs, replantejar-se el treball, encara aleshores a mig gas. Però no calia dubtar. El millor homenatge a l'historiador, amic i col·lega era que aquesta obra veiés el final i arribàs a lectors i especialistes. Que esdevingués una important obra de consulta sobre la història de les senyories i la societat rural de l'època moderna, però també dels nostres pobles i de tots els valencians, sobre els orígens de moltes de les localitats actuals, tal com volíem els dos autors des del seu principi. I per això el darrer any ha estat el d'un esforç considerable per poder reunir fins a un poc més de tres-cents trenta cartes de poblament valencianes de l'època moderna, que són les que finalment aportem en aquesta col·lecció.

*E*studi introductorí

Les cartes de poblament són els documents jurídics que utilitzà el poder feudal (monarquia, noblesa laica i eclesiàstica) de l'època medieval i moderna als diversos regnes ibèrics, especialment a la Corona d'Aragó, per a dirigir els processos de repoblament i colonització dels diversos territoris. Lògicament, durant el temps de les conquestes medievals de les terres d'al-Àndalus foren un instrument usual en el marc del que anomenem la repoblació dels segles XII al XIV, i el mateix tornà a passar en un episodi crucial i traumàtic com l'expulsió dels moriscos valencians al principi del segle XVII. Però cal tenir en compte que també foren utilitzades per la noblesa o la corona al llarg dels segles en el marc de processos més locals de fundació de noves viles i localitats, de la posada en explotació de zones no cultivades fins aleshores i, en general, per regular o modificar les condicions de poblament dels vassalls d'una senyoria concreta.

Tant per aquesta raó de l'estudi de les relacions socials senyoriales de l'època medieval i moderna, com pel valor que poden tenir en molts casos de referència de la fundació o refundació d'una localitat, han estat objecte tradicional d'estudi tant per part d'erudits locals com d'especialistes acadèmics, sobretot les corresponents a l'època medieval. Ja des de la segona meitat del segle XIX en trobem les primeres recopilacions parcials, de cartes pobles parlant més estrictament en el cas de la Corona d'Aragó, perquè en el cas de la Corona castellana, tot i que conegudes i usades, els documents més habituals amb funcions similars foren els que s'anomenen *fueros*, tant de generals com de locals.¹ Posteriorment i al llarg del segle XX fou habitual la publicació periòdica d'aquest tipus de documents històrics en edicions locals, si bé cal esperar a l'any 1969 perquè el profes-

¶ ¹ És el cas de T. MUÑOZ Y ROMERO, *Colección de fueros municipales y cartas pueblas de los reinos de Castilla, León, Corona de Aragón y Navar-*

ra, Madrid, 1847, i *Colección de fueros y cartas pueblas de España, por la Real Academia de la Historia. Catálogo*, Madrid, 1852.

sor J. M. Font Rius publicà el primer volum dels tres dedicats a la recopilació, aquesta vegada sí bastant exhaustiva, de les cartes de poblament i franqueses de la Catalunya medieval.² Anys més avant, i curiosament en el mateix 1991, van veure la llum l'edició ben completa de les cartes pobles del regne d'Aragó, a cura de la professora M.ª Luisa Ledesma, i les cartes medievals valencianes a cura d'E. Guinot,³ amb la qual cosa podem dir que es tancava el cercle de les corresponents al conjunt de la Corona d'Aragó.

En el cas valencià, aquest caràcter de documents relacionats amb el repoblament i la fundació o refundació de viles i pobles valencians arran de la conquesta de Jaume I en el segle XIII, va despertar l'interès i la curiositat, quan no fins i tot l'orgull local, dels primers erudits i estudiosos des del principi del segle XX. En aquest sentit cal ressenyar d'entrada la tasca duta a terme pel *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* des de la dècada del 1920. De forma individual, una per una, diversos autors anaren transcrivint i publicant cartes de poblament castellonenques i del Maestrat o els Ports de Morella. La majoria eren medievals però també, a poc a poc, anaren incloent-se'n algunes d'època moderna, relacionades amb l'expulsió dels moriscos, com ara les de Benicàssim i Montornés del segle XVI conservades als protocols notariaus custodiats a l'Arxiu Municipal de Castelló.

Una fita en la seua catalogació, tant de les medievals com de les modernes, fou l'obra de Miguel Gual Camarena, redactada al final de la dècada de 1940 i mereixedora aleshores d'un premi històric, però que no fou publicada en aquella època. En conseqüència, no va poder ser utilitzada com a referència durant molts anys i, finalment, només veié la llum en una breu edició de l'any 1989, però sota la forma de catàleg de registres i sense incloure els textos dels documents. La seua nòmina incloïa tant les medievals com les modernes, però les referències que donava eren molt majoritàriament de les custodiades a l'Arxiu del Regne de València i d'algunes publicades abans de 1949.⁴

Posteriorment, i tal com hem dit més amunt, de l'any 1991 és l'edició del conjunt de les cartes de poblament medievals valencianes, per part d'Enric Guinot, que sí que és la primera col·lecció completa de les atorgades durant els segles XIII, XIV i XV. Aquesta obra no sols ampliava el catàleg de Gual fins als 350 textos, sinó que representava la primera edició de les cartes de forma conjunta. Paral·lelament, el mateix any 1991 Manuel V. Febrer Romaguera també publicava un volum amb una àmplia sèrie de cartes pobles medievals, principalment

¶² J. M. FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, 3 vols., Madrid-Barcelona, CSIC, 1969-1985. ¶³ M.ª L. LEDESMA RUBIO, *Cartas de población del reino de Aragón en los siglos medievales*, Saragossa, Institución Fernando el Católico,

1991; E. GUINOT RODRÍGUEZ, *Cartas de poblament medievals valencianes*, València, Generalitat Valenciana, 1991. ¶⁴ M. GUAL CAMARENA, *Las cartas pueblas del Reino de Valencia*, València, Generalitat Valenciana, 1989.

però no única referides a localitats de població mudèjar, i centrades només en els segles XIII i XIV.⁵

L'edició de cartes pobles estrictament d'època moderna ha estat més tardana, més lenta i, sobretot, més dispersa fins a l'actualitat. El format habitual ha estat el d'una edició local, lligada més sovint a històries d'aquest caire, o de forma més rellevant, i normalment amb major nivell històric, en revistes acadèmiques i en el marc de publicacions relacionades amb l'estudi històric de la senyoria i les seues rendes, o de les conseqüències de l'expulsió dels moriscos.

Per a poder parlar d'obres que en reunissen una certa col·lecció pràcticament cal esperar a la fi de la dècada de 1970. Ens referim, en primer lloc, a l'obra d'Eugenio Ciscar Pallarés, del 1977, una tesi doctoral sobre el règim senyorial valencià d'abans i després de l'expulsió dels moriscos, que incloïa una quinzena de cartes pobles del segle XVII. Tot i que eren inèdites, la gran majoria d'elles només incorporaven els capítols amb les condicions del poblament, però no el text complet dels documents.⁶

També en un context similar d'estudi del règim senyorial del comtat de Cocentaina a època moderna, hem de situar l'obra de Primitivo Pla Alberola, arran de la qual va localitzar una nova sèrie de cartes pobles posteriors a l'expulsió dels moriscos en aquesta senyoria. L'any 1986 publicava una col·lecció documental amb un bon grapat d'elles i, ara sí, amb el text complet. Probablement siga aquest autor el major especialista d'aquest tipus documental i, fruit d'això, ha continuat editant-ne algunes més posteriorment (la Sarga, Turballos, Benimeixís, etc.).⁷

A partir del mateix origen, estudiar senyories valencianes i, en general, el règim senyorial dels segles XVI al XVIII, des de la dècada de 1980 d'altres autors també han aprofitat la seua recerca per donar notícia i publicar noves cartes de poblament. Aquest seria el cas d'Antoni Grau Escrihuella, amb una sèrie de localitats relacionades amb la casa ducal de Medinaceli (Sogorb, Eslida, Fanzara...) i també amb el marquesat de Dénia, com ara el Verger.⁸ Igualment cal citar els estudis del règim senyorial modern, sobretot de les comarques d'Alacant, de David Bernabé Gil sobre la comarca del Baix Segura;⁹ Armando Alberola Romà

¶⁵ M. V. FEBRER ROMAGUERA, *Cartas pueblas de las morerías valencianas y documentación complementaria. I: 1234-1372. Edición e índices*, Saragossa, Anúbar, 1991. ¶⁶ E. CÍSCAR PALLARÉS, *Tierra y señorío en el País Valenciano. (1570-1620)*, València, Del Cenja al Segura, 1977. Posteriorment va tornar sobre la qüestió del règim senyorial i el repoblament del segle XVII a *Moriscos, nobles y repobladores*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1993. ¶⁷ P. J. PLA ALBEROLA, *Cartas pueblas del condado de Cocentaina*, Alacant-Cocentaina, Instituto Juan Gil-Albert-Ajuntament de Cocentaina,

1986. ¶⁸ A. GRAU ESCRIHUELA, «Cartes de repoblació castellonenques de la casa de Medinaceli: Geldo, Fanzara, Suera, Castro-Fondeguilla y els llocs de la Serra d'Eslida», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXX (1994), pp. 155-194; *Domini i propietat a la Marina Alta. Dénia, Xàbia i el Verger, segles XV-XIX*, Dénia, Ajuntament de Dénia, 2001. ¶⁹ D. BERNABÉ GIL, *Tierra y sociedad en el Bajo Segura (1700-1750)*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1982; «El patrimonio de los Marqueses de Rafal (1639-1736)», *Revista de Historia Moderna*, 24, 2006, pp. 253-304.

sobre les comarques d'Alacant;¹⁰ les de Tomàs Pérez Medina¹¹ i Glicerio Sánchez Recio sobre la Vall del Vinalopó.¹² També els estudis de Ricardo Franch sobre la batlia de Corbera i el monestir d'Aigües Vives;¹³ el mateix Manuel Ardit sobre la Foia de Llombai i Vilamarxant;¹⁴ J. Català i P. Pérez sobre Cortes de Pallars,¹⁵ J. Chiner sobre Navaixes i altres localitats de l'Alt Palància,¹⁶ i més indirectament Antonio Gil Olcina, expert estudiós durant molts anys del dit règim senyorial valencià però que fins fa molt poc no havia arribat a editar aquest tipus de textos.¹⁷

Un cas diferent és el d'Abel Soler, qui a partir de la publicació de quasi 60 històries locals entre els anys 2004 i 2012, en la seua majoria de les comarques centrals valencianes, en moltes d'elles ha aprofitat per a editar la carta pobla corresponent i en una proporció notable textos encara inèdits. Així mateix, les commemoracions al voltant de l'expulsió dels moriscos l'any 2009 han estat motiu perquè finalment s'animàs una recerca de documents relacionats i, sovint a nivell local, se n'hagen editat unes quantes més. Així, podem citar casos com el de J. Corbalán de Celis, que ha donat a la llum cartes pobles de la comarca del Camp de Morvedre i del comtat de Bunyol;¹⁸ Francisco Verdet sobre la baro-

¶ ¹⁰ A. ALBEROLA ROMÀ, *Jurisdicción y propiedad de la tierra en Alicante (siglos XVII y XVIII)*, Alacant, Ayuntamiento de Alicante-Universidad de Alicante, 1984; «Los señoríos alfonsinos en el sur del País Valenciano. Aproximación a su estudio», en *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica (siglos XII al XIX)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1989, pp. 223-240. ¶ ¹¹ T. V. PÉREZ MEDINA, *La tierra y la comunidad rural de Petrer en el siglo XVII*, Petrer, Ajuntament de Petrer, 1995; «Senyoria i camperolat a la carta de poblament de Petrer (1611)», *Revista del Vinalopó*, 14 (2011), pp. 43-52; T. V. PÉREZ MEDINA y M.ª C. RICO NAVARRO, «La carta pobla de Petrer del 1611. Una còpia del segle XVIII», *Revista del Vinalopó*, 1 (1998), pp. 159-170. ¶ ¹² G. SÁNCHEZ RECIO, *Carta de población y capítulos para su gobierno de la villa y baronía de Monóvar, 1611*, Caja de Ahorros, 1977, Papeles Alicantinos, 10; *Carta de población de Elda, 1611-1612*, Alacant, Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1979, Papeles Alicantinos, núm. 18; «Monnòver, una villa de señorío en el siglo XVII», *Revista del Vinalopó*, 14 (2011), pp. 181-189; «Carta de población del señorío de Elda, 1611-1612», *Revista del Vinalopó*, 14 (2011), pp. 199-201. ¶ ¹³ R. FRANCH BENAVENT, «Las consecuencias de la expulsión de los moriscos en un lugar de realengo: la bailía de Corbera», *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 63 (1978-1985), pp. 179-244; «Un caso de señorío ecle-

siástico valenciano: el convento de Aguas Vivas durante el siglo XVIII», *Anales Valencinos*, año VI, núm. 11 (1980), pp. 83-117. ¶ ¹⁴ M. ARDIT LUCAS, *Revolución liberal y revuelta campesina*, Barcelona, Ariel, 1977; *Creixement econòmic i conflicte social. La foia de Llombai entre els segles XIII i XIX*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2004; «Una reflexió sobre la expulsión de los moriscos valencianos y la repoblación», *Revista de Historia Moderna*, núm. 27 (2009), pp. 295-316; «Projecte de població y carta pobla de Vilamarxant», *Mirades al Camp de Túria*, 4/5 (2013), pp. 82-96. ¶ ¹⁵ J. CATALÀ y P. PÉREZ, *Los moriscos de Cortes y los Pallás. Documentos para su estudio*, Cortes-València, Ayuntamiento de Cortes-Universitat de València, 2002. ¶ ¹⁶ J. J. CHINER GIMENO, *Navajas y su Carta Puebla (1610-1776)*, Sogorb, Fundación Caja Segorbe-Bancaja, 1993; *La Real Audiencia Valenciana y el Alto Palancia: documentos y procesos (1506-1910)*, Sogorb, Instituto de Cultura Alto Palancia, 2003. ¶ ¹⁷ A. GIL OLCINA, *La propiedad señorial en tierras valencianas*, València, Del Cenía al Segura, 1979; *Singularidades del régimen señorial valenciano*, Alacant, Universitat d'Alacant, 2012. ¶ ¹⁸ J. CORBALÁN DE CELIS, *La repoblación en la baronía de Torres-Torres. Cartas de nueva población de Alfara y Algimia*, Algimia, Ajuntament d'Algimia d'Alfara, 1997; «La Carta de Nueva Población y los Establecimientos de la Vall de Tárben a 1611», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cul-*

nia de Xest; les de Benicàssim per Ferran Olucha; i fa més anys les cartes pobles de la Vall d'Uixó per L. Peñarroja, o les de Massalavés i Paredes per Peregrín Llorens Raga. La llista, com pot veure's a la bibliografia, és llarga i encara en dates molt recents s'ha trobat la darrera coneguda fins ara, la de Setla, per part de S. Silvestre. Tanmateix, sobre algunes altres edicions locals que se n'han fet cal recomanar certa precaució pel que fa als textos que presenten, no tant perquè poden estar incomplets, que també, sinó perquè hi ha casos en què les transcripcions són manifestament millorables i haurien merescut que els editors s'ho pensassen un poc més.

PERÒ, QUÈ SÓN LES CARTES DE POBLAMENT?

La conquesta cristiana del Sharq al-Àndalus durant les dècades centrals del segle XIII per part de la Corona d'Aragó, encapçalada pel rei Jaume I, va comportar la instauració d'una societat feudal, molt diferent en les característiques de les seues relacions socials a les de l'anterior andalusina musulmana, però també a les dels segles més recents, posteriors a la revolució burgesa del segle XIX.

Una de les conseqüències de la conquesta fou el repartiment per part de la monarquia del territori valencià entre els conquistadors i repobladors, en paral·lel a la creació de les senyories feudals, tant eclesiàstiques com, majoritàriament, nobiliàries laiques. A la ciutat de València i a les viles i terres reials el repartiment de cases i terres fou dirigit per la corona, mentre que a les senyories fou el corresponent senyor. I l'instrument jurídic escrit usat de forma general per a aquests assentaments col·lectius de nous pobladors fou la carta de poblament.

Es tractava d'un tipus de contracte legal, atorgat pel rei o senyor a un grup de persones que anaven a viure en una de les poblacions conquerides als musulmans, o bé en una de nova fundació en el context del repoblament. Malgrat que les dues parts no tenien el mateix poder, aquestes cartes venien a ser pactes entre dues bandes (senyors i vassalls) que establien amb major o menor detall els drets i béns materials que els senyors o rei donaven als nous pobladors i, en contrapartida, els drets i obligacions que aquests podien gaudir o n'estaven obligats, a la inversa.

tura, LXXX (2004), pp. 252-256; «Las dificultades para la repoblación en el Alto Mijares. Carta de nueva población de Cirat, Pandiel y El Tormo», dins J. S. BERNAT i MARTÍ i F. J. GUERRERO CAROT (eds.), *Las comarcas de interior. Una perspectiva demográfica*, Sogorb, Instituto de Cultura del Alto Palancia-Seminari d'Estudis sobre la població del País Valencià, 2007, pp. 79-90; «Las

cartas de nueva población del Valle de Cofrentes: Cofrent, Çarra, Tereça, Xarafuel i Xalanç», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXXV (2009), pp. 260-305; «Las cartas de nueva población de Quartell y Benavites, en la Vall de Segó», *Braçal*, 45-46 (2012), pp. 267-291; «La carta de nueva población y los establecimientos de Benicalaf en 1612», *Braçal*, 47 (2013), pp. 148-154.

Tot i que no hi hagué un model únic, el aspectes bàsics que apareixen en moltes d'elles eren la concessió de cases i terres als nous pobladors, o la ratificació de les que s'havien donat, i, a canvi, el reconeixement per part d'aquests dels drets de la corona o de la senyoria. Això implicava normalment el pagament d'unes rendes anuals majoritàriament per les terres, variables en el seu valor segons els llocs, així com alguns altres drets en favor dels senyors, els més habituals els anomenats monopolis de forn, molí, ferreria, pastures, etc.

Atenent el caràcter de conquesta militar del procés del segle XIII, també hi hagué pactes del rei o dels nous senyors amb comunitats musulmanes que no foren expulsades. Aquestes cartes de capitulació sovint tingueren un caràcter similar al de les cartes de poblament per als colons cristians, amb la principal peculiaritat que podien incloure apartats relacionats amb la garantia de la pràctica de la religió islàmica i l'ensenyament de l'alcorà i el manteniment de les mesquites.

Com és lògic, una part majoritària de les cartes de poblament medievals valencianes estigueren relacionades amb aquell context de guerra del XIII i la gran onada del repoblament de la primera centúria, però en la pràctica continuà un degoteig durant els segles XIV i XV. Les causes foren diverses però sempre relacionades amb moviments locals de població: unes vegades perquè continuà l'expulsió de comunitats mudèjars concretes, especialment en els anys al voltant del 1365-1370, arran del final de la guerra de Castella o dels Dos Peres, quan la situació bèl·lica fou aprofitada per procedir a expulsar algunes comunitats o ratificar els seus drets. En altres casos hi hagué alguna nova fundació de viles de pobladors cristians, no sempre reeixides finalment, o més factible, la fundació d'una moreria urbana o d'un petit llogaret o alqueria amb famílies camperoles. Tanmateix, allò més habitual durant el Tres-cents i el Quatre-cents fou la modificació pactada de cartes de poblament més antigues, principalment per arribar a una reducció de les rendes que es pagaven anteriorment. Nous pactes d'establiment, quasi sempre senyoriais, que es veieren animats pel context del període que anomenem la crisi baixmedieval.

LES CARTES DE POBLAMENT VALENCIANES D'ÈPOCA MODERNA

Aquesta era la tradició i l'experiència que arribà a la societat valenciana de l'època moderna al voltant del 1500. Tot i els grans canvis polítics de la creació de la Monarquia Hispànica pels Reis Catòlics, el pas vers el model de les monarquies absolutes o l'abolició dels Furs i el pas a la monarquia borbònica al segle XVIII, al mateix temps la societat valenciana del segle XVI al XVIII continuà immersa en el mateix tipus de societat feudal-senyorial que només desapareixeria amb la revolució burgesa. Per això, en el món rural, era lògic que, tant senyors laics i

eclesiàstics com la mateixa corona, continuassen emprant el mateix tipus de documents jurídics que havien mostrat la seua utilitat en els segles anteriors pel que fa a la forma d'establir les condicions de vida en una comunitat.

Tanmateix hi ha una característica que les diferencia clarament de les medievals i és que la gran majoria són documents referits a l'establiment de la població en comunitats rurals. A la regulació de les rendes senyoriales o a la seua modificació en el marc d'aquestes comunitats, bé siguen poblacions més grans, bé alqueries molt menudes o fins i tot relacionades amb la fundació de petites senyories alfonsines, però sempre comunitats rurals. D'aquestes, també n'hi hagué una bona nòmina de l'època baixmedieval, però, en canvi, en aquesta època moderna ja no es troben casos com els del segle XIII, quan algunes viles reials d'importància política, econòmica i demogràfica reberen cartes de poblament, com ara Xàtiva, Alzira, Gandia, Castelló, Borriana o Dénia, entre altres. Unes cartes que, pel caràcter de la població, feien més referència al seu estatut polític i jurídic com a comunitat urbana, que no a qüestions agràries o rurals, com passa amb aquestes dels segles XVI, XVII i XVIII.

També una notable diferència és la seua prolixitat, la qual cosa implica una extensió en fulls molt més considerable. Com a medievalista em crida l'atenció com anà avançant el detall amb el qual es regulaven les condicions d'establiment de les terres i l'exigència de les obligacions fiscals i de renda dels vassalls en aquests segles moderns. Si bé hi ha cartes de poblament del temps de l'expulsió dels moriscos que reuneixen una dotzena de capítols, en canvi són majoritàries les que s'allarguen a trenta o quaranta, fins arribar a casos extrems com ara la d'Alberic, la Vall d'Uixó o moltes de les del comtat de Cocentaina, que poden arribar als setanta, huitanta i fins i tot noranta capítols. Sembla clar que la voluntat senyorial era arribar al màxim de detall quant a les quantitats a pagar i la forma de fer-ho, la regulació de la residència dels nous veïns i l'obligació de treballar les terres, tot i que poden trobar-se capítols que arriben al detall de regular la ubicació del seient del senyor a l'església parroquial.

Tanmateix, aquesta enumeració detallada en ocasions també fa pensar que podia ser de l'interès dels camperols ja que es fixava exactament què pagaven, on pagaven i com pagaven, de manera que els agents senyoriales no poguessen demanar més ni exigir nous treballs gratuïts. Així, en aquesta línia de donar algunes garanties als pobladors hi ha casos en què es regula la preferència dels vassalls en usar el molí senyorial front a forasters, o la venda de traginers forasters en el mercat setmanal front als drets de la tenda o taverna local, o la venda al menut dels mateixos veïns a la plaça, etc.

Igualment cal ressenyar el fet que, almenys en certs casos, hi hagué negociacions entre el senyor o els seus procuradors i una representació dels nous pobladors. És molt evident la que es va produir a la vila de Benaguasil entre el duc de Sogorb i els vassalls, de la qual ens ha quedat testimoni a través dels do-

cuments específics de la proposta senyorial, datada el 9 d'octubre de 1611, seguit pel quadern amb la resposta de què acceptaven i què volien a canvi els candidats a pobladors, i la concòrdia final dels capítols que foren acceptats per les dues parts i donaren lloc al text definitiu del 13 d'abril de 1613, més d'un any després, tal com ha estudiat Antoni Grau.

Una situació similar trobem a la Vall d'Uixó, també amb el mateix senyor de protagonista, i negociacions similars estan perfectament documentades a Cirat i Toga, de les quals tenim, i publiquem en aquesta col·lecció, les respectives actes notariaus de la reunió celebrada pels veïns a la seua església parroquial, el 5 i el 7 de setembre de 1611, respectivament, i la negativa dels pobladors a acceptar les condicions. En dita reunió Bernat Vilarig i Carròs els va dir que:

La causa y efecto para que yo os he mandado juntar en este lugar á sido y es para acabar de tratar y efetuar con vosotros la población destas mis baronías y lugares, y que esto se trate y haga familiarmente, con mucho amor y voluntad, como se deve entre padre y hijos, que en tal quienta os he de tener y terné a los que seréis pobladores, vezinos y moradores destas mis baronías y lugares, para el qual efecto en el día de ayer también os mandé juntar y leher los capítulos, pauctos y condiciones con los quales entiendo poblar estas mis baronías, amonestandóos una y muchas vezes que si algo teníays que advertir, y que yo, sin daño y perjuicio de mis successores en dichas baronías, lo podía hazer, lo advertiéseis, porque yo, en todo lo que buenamente podré hazer por vosotros, lo haré.¹⁹

Seguidament aquest senyor els va demanar que llegiren de nou la seua oferta de capítols i «dexó a las susodichas nombradas personas en su libertad para que lo confabulasen y tratasen entre sí». La resposta dels vassalls fou de no acceptar part de les condicions, la qual cosa no agradà en absolut al cavaller Vilarig qui declarava que «havéis vuelto unas respuestas tan fuera de su lugar que me he maravillado que personas de entendimiento como vosotros lo soys bolviesen tal respuesta».

En les hores següents continuaren les negociacions amb intervenció del notari procurador del senyor intentant fent de mitjancer i, segons l'acta, visibles mostres d'indignació per part del senyor, però finalment aquest abandonà l'església perquè el notari tornara a llegir els capítols:

y, haviéndoles leydo ya el primero y segundo capítulos, se levantaron en pie algunas de dichas personas y dixerón que para qué hera menester cansarse en pasar adelante en leher dichos capítulos, que ellos les tenían muy bien vistos y entendidos, y que si el señor no les hasía señores de montes y ríos, piedras arincadas y por arincar, y ser señores de yervas y árboles fructíferos y no fructíferos, y de las regalías y jurisdicción que le han pedido en el memorial de respuestas le an enviado por medio de Christóval Montoliu, notario, y demás cosas contenidas en el dicho memorial, no querían

¶¹⁹ Veure document núm. 160.

poblar sino coxer sus coxidas que tienen en las güertas y términos de dichas baronías, y bolverse cada huno a su tierra de donde havían venido. Y todos los demás en una vos se levantaron y dixeron que así lo querían.²⁰

Negociacions com aquestes són citades indirectament a altres llocs, com ara Alfara i Algímia de la Baronia, i deduïbles en casos en els quals se succeïren modificacions de la primera carta de poblament en un període relativament curt de temps. Aquest és el cas de Benilloba, amb una primera carta el 5 de setembre de 1611, i una de nova amb petites modificacions dos dies després, el dia 7; o el cas de l'alqueria de Benimeixís, al terme de Senyera, amb un primer document l'11 de juliol de 1611 i un segon amb poques modificacions datat al mes següent, el 26 d'agost concretament.

Així mateix, una altra diferència notable amb les cartes medievals és la molt habitual enumeració detallada dels primers veïns de la localitat, els quals juren acceptar les condicions i, normalment, en un document annex que trobem quant s'ha conservat la còpia notarial, fan homenatge de vassallatge al senyor. És evident, i hi ha documents que ho palesen en els registres notarians, com en els mesos següents o els anys immediats a una carta pobla continuaren fent-se nous establiments de cases i terres a més famílies, la qual cosa no obsta perquè siga normal la llarga enumeració de noms i cognoms. Probablement en això va ajudar l'existència de negociacions prèvies amb els senyors, de tal manera que es feia una primera llista d'interessats, i també que són usuals els casos en què de forma directa o indirecta ens consta que aquests nous pobladors ja havien pres possessió de cases i terres mesos abans de l'atorgament de la carta pobla. El document que acabem d'exposar sobre les negociacions a Cirat així ho demostra: els nous veïns responen al senyor que, si no es posen d'acord, collirien allò que havien plantat eixe primer any i se'n tornarien als seus pobles d'origen.

També és significatiu d'aquestes cartes de poblament modernes la inclusió de les llargues i abundants garanties legals que s'atorguen les dues parts, habitualment escrites en llengua llatina i, això sí, amb una important similitud entre uns casos i altres. És evident que hi hagué algun tipus de formularis notarians a partir del 1609, que eren copiats, no sempre bé per cert, pels diversos notaris. No és fàcil reunir-les en grups a partir d'aquests criteris, però sí hem vist casos en què podia deduir-se l'existència de cadenes de models de carta pobla en aquesta part de les clàusules legals. En tot cas, i més enllà de formalismes administratius, una cosa que ressalta més que a l'època medieval és el caràcter de document pactat entre dues parts que tenen aquestes cartes de poblament. Per contra, i raonablement per la diferència d'època històrica, és pràcticament absent la referència a delimitacions territorials de la població, més necessària en el segle XIII en el context de la conquesta cristiana d'al-Àndalus.

¶ ²⁰ *Ibidem.*

CRONOLOGIA

Com hem comentat abans, i es veu immediatament a la llista de cartes de poblament que publiquem, la gran majoria es concentren en un període molt breu de temps a partir de l'expulsió dels moriscos en la tardor de 1609. Aquest és un dels grans fets històrics dels valencians d'època moderna i que, en aquest cas, marcà un trencament humà, social i demogràfic d'envergadura que va generalitzar la necessitat de repoblament de les àrees rurals.

Tanmateix, ja abans d'aquesta data hi hagué la concessió i el pacte d'algunes altres cartes pobles. Només hem trobat vint-i-un textos, quasi la meitat en el període anterior a 1550 i la resta més concentrats en l'últim quart del segle XVI i els primers anys del XVII, repartits geogràficament arreu de les terres valencianes. La diversitat també caracteritza aquest grup de cartes ja que van alternant-se les que corresponen a modificacions de les condicions de poblament anteriors (Cortes de Pallars, Carlet i Benimodo, Matet, Xestalgar, Mascarell...), amb uns casos d'intents de fundar o refundar poblacions en la costa del nord de Castelló (Torreblanca, Orpesa, Benicàssim i Montornés) a les darreries del 1500. Així mateix és rellevant el fet que, per raons òbvies, en aquest grup es troben les darreres corresponents a comunitats de moriscos, sent l'última la concòrdia sobre reducció de censos a l'alqueria de Benicalaf, a la Vall de Segó, de l'any 1603.

El segon i fonamental cicle d'atorgament de cartes pobles és el del primer quart del segle XVII, a conseqüència del decret reial d'expulsió dels moriscos publicat a València el 22 de setembre de 1609 i dut a la pràctica durant els mesos immediats. En aquest sentit, i també en concordança amb els manaments reials, alguns senyors procediren molt ràpidament a atorgar les primeres cartes de poblament. La primera coneguda és la del 21 d'octubre de 1609 corresponent a Setla, una petita alqueria dins el terme de Muro del Comtat, atorgada per un cavaller local, Jeroni Nunyes, i recentment localitzada per Sergi Silvestre. En els dos mesos següents n'hi hagué vuit més, alguna també de petites localitats, com ara el Pujol, al terme de Benimuslem, o la del Lloc Nou de Benamira o de Sant Jeroni, atorgada el 8 de desembre pel monestir de Sant Jeroni de Cotalba. Això podria fer pensar que la menor dimensió demogràfica de la localitat podia influir en la rapidesa de repoblar el lloc, però altres casos desmenteixen aquesta possibilitat. En novembre Josep Folch i Cardona, cavaller de l'orde d'Alcàntara, repoblava en dos dies seguits les seues baronies de Serra i Ria, i Soneixa i As-suévar, i el 6 de desembre Francesc Figuerola, cavaller de Montesa, poblava la veïna baronia de Nàquera, totes elles poblacions de moriscos de mitjana entitat. I el cas més destacat és el de la carta pobla de la Vall digna i totes les seues localitats de moriscos, atorgada pel monestir cistercenc del mateix nom el 12 de desembre del mateix any.

A partir d'aquest moment la immensa majoria de les cartes de poblament, fins a dos terços de les que coneixem, foren atorgades en tres anys, de 1610 a 1612, però especialment concentrades el 1611: quaranta d'elles el primer any, cent vint-i-quatre l'any 1611, trenta-cinc l'any 1612, set el 1613 i quatre el 1614. El ritme, doncs, és el reflex del context polític del Regne de València arran de l'expulsió, de les pressions successives de la corona i els seus oficials regnícoles per potenciar el repoblament, i dels dubtes i dificultats en la pràctica per part dels senyors per aconseguir poblar de nou les seues baronies. L'interès de camperols valencians i de fora del regne per aconseguir terres per a les seues famílies, s'entrecruava amb la desconfiança i recel per les condicions plantejades per la noblesa, amb especial preocupació sobre què anava a passar amb els deutes i censals pendents de les comunitats morisques, tal com reflecteixen les negociacions que s'han conservat. Això explica la lentitud del ritme d'atorgament durant l'any 1610 i que, només amb nous manaments, fins i tot amenaçadors, per part de la corona, finalment al llarg del 1611 esclatà la concessió de cartes pobles i es generalitzaren arreu del regne, especialment a partir del mes d'abril i durant la segona meitat de l'any, quan hi hagué dies que s'atorgaren fins a tres i quatre en la mateix jornada durant el mes de juliol.

A partir del 1613 baixà notablement el seu nombre a unes poques cada any, sent 1618 i 1622 els primers dels quals no en tenim cap documentada fins ara. El degoteig continuà fins al principi de la dècada del 1650. Part d'elles són encara repoblaments de petites alqueries o llogarets: Artesa, Alcudiola i Massalalí, a la Vall digna, el 1616; Paredes, terme de Xèrica, i Barxeta el 1617; Torques, terme de Sogorb el 1623; l'Alqueria d'Asnar o Ràfol Blanc, al Comtat, el 1626, i el mateix any els llocs de Rafelguaraf i Faldeta, i així algunes més. També hi ha algun cas especial per tractar-se d'una població amb major entitat però amb problemes específics, com succeí amb la vila de Corbera de la Ribera i dos dels més importants antics ravalers urbans de moriscos: el d'Elx i el de Xàtiva.

Però la majoria de les cartes d'aquest període són ja modificacions de les primeres atorgades, bé perquè no arribà a quallar la primera, bé perquè els nous veïns reclamaven una baixada de rendes i censos per la pobresa que patien, fins arribar alguna a tenir tres documents successius en el temps, com és el cas de l'esmentada Corbera de la Ribera, Guardamar de la Safor o Anna, en el comtat del mateix nom. Aquestes modificacions, a més, afecten tot tipus de senyories, des de petits llogarets com Gaibiel o Benicolet, a grans senyories com ara el comtat de Bunyol (Bunyol, Iàtova, Macastre i Alborai), o el marquesat de Llombai i les seues localitats (Llombai, Catadau, Alfarb i Alèdua). I també amb la geografia més diversa, des de zones de muntanya de l'interior, cas de Navarrés, Xest o Petrer, a les situades en zones més costaneres, com ara Gata de Gorgos o Pedreguer, en zones de regadius significatius, com Carlet, Faura o l'esmentada Corbera, fins arribar a les rodalies de la ciutat de València, en el cas de Picassent.

El tercer període que podem identificar s'estén durant bona part de la segona meitat del segle XVII, la principal característica del qual és la dràstica reducció en l'atorgament de cartes pobles, la qual cosa indica el canvi de tendència en les possibilitats d'assentar més gent però també en l'estabilització del procés. Així, a partir de la modificació d'Almedíxer de l'any 1659 i durant quasi trenta anys, fins a la modificació de la de Guardamar de la Safor el 1687, no ens consta cap altra carta pobla llevat de la de la refundació de Benidorm el 1666.

Tanmateix, podem identificar un quart període a partir de la darrera dècada del segle XVII, que perdurà al llarg de tot el segle següent i al qual corresponen un poc més de trenta cartes pobles. Allò ressenyable ja no és la seua intensitat, a més del fet que perdure el seu mecanisme jurídic després de l'abolició del Furs, sinó que responen en part a uns nous criteris de colonització rural. Tot i que en aquest període encara hi hagué algun cas de modificació de les rendes i condicions senyoriales (Petrer, Anna, Alboi), de vegades després de llargs anys de plets judicials a la Reial Audiència de València (cas de Navaixes), la majoria foren noves fundacions de petites comunitats rurals, especialment a les comarques d'Alacant i amb el rerefons d'aconseguir convertir-les en senyories de vassalls per via de l'obtenció de la jurisdicció alfonsina, tal com expliquem més avall. El cicle el clouria, per ara que sapiguem, la modificació i ampliació de la carta pobla de la Barraca d'Aigües Vives, datada el desembre de 1796, com un intent de consolidar el poblament d'una petita comunitat rural vora el monestir alzireny d'Aigües Vives.

TIPOLOGIA

Atenent la llarga tradició d'estudis sobre el repoblament del segle XVII i especialment sobre el sistema senyorial en aquella època i en l'Antic Règim en general, així com les continuïtats i ruptures que comportà en el funcionament de les senyories i el nivell de rendes, en aquesta introducció no anem a endinsar-nos en un estudi detallat a partir d'aquestes cartes de poblament, la qual cosa desbordaria les possibilitats d'espai d'aquesta obra. Tanmateix, sí que podem enumerar de forma més succinta els diferents tipus de cartes de poblament atorgades entre els segles XVI i XVIII que hem identificat. I una primera característica és que, tal com hem explicat més amunt i, a diferència de l'època medieval, la immensa majoria de les atorgades a època moderna anaren dirigides a comunitats rurals. Però una cosa és que tinguen aqueix primer perfil rural i senyorial, i una altra que totes elles respongueren a una mateixa causa o patró. I és que si bé la gran majoria tenen relació amb el repoblament de viles, pobles i alqueries arran de l'expulsió dels moriscos l'any 1609, hi hagué altres tipus de documents relacionats amb les condicions de poblament de les viles i pobles valencians de l'època.

Efectivament, parlant en proporcions, vora dues terceres parts de les que hem reunit tenen relació amb l'expulsió, i clarament són cartes de refundació dels pobles, d'assentament dels nous colons cristians, de regulació molt detallada, de vegades fins a l'exhaustivitat, de les rendes a pagar i les obligacions amb la senyoria dels nous veïns, i amb un clar objectiu de regular les relacions socials a la senyoria respectiva. Tanmateix, convé recordar que d'algunes relacionades amb la fundació, o refundació per restar abandonat un poble, també se'n donaren en altres moments. Aquests serien els casos de les cartes d'Orpesa, Torreblanca i de Benicàssim-Montornés, de la fi del segle XVI o del principi del XVII, totes elles sense relació amb l'expulsió dels moriscos. I també diverses fundacions de nous pobles a la comarca del Baix Segura, dins el terme general de la ciutat d'Oriola des de les darreries del segle XVII i durant el XVIII a partir de grans propietats o dessecant zones de marjal, com en el cas de les Pies Fundacions del Cardenal Belluga.

Però és veritat que el gruix, fins a representar dues terceres parts del total, són les cartes pobles relacionades amb l'expulsió dels moriscos i concentrades molt majoritàriament entre 1609 i 1613. Tot i que de diferent extensió, totes tenen unes característiques bàsiques similars: la qüestió principal a establir en els capítols són les condicions de repartiment i assignació de les terres en explotacions familiars, els mecanismes de control de la residència i del vassallatge i una llarga llista de les rendes que havien de pagar els nous vassalls, sovint individualitzades per conreus, i amb detall de com i on s'havien de pagar. També són usuals les clàusules sobre pastures i usos dels recursos naturals del terme, la regulació dels principals monopolis senyoriais, especialment el forn, el molí i l'almàssera d'oli, però també és possible trobar capítols dedicats al mercat i a la venda de productes a nivell local. En part dels casos, igualment, s'hi fa referència explícita a altres obligacions dels veïns, com ara el transport de productes o els serveis a la senyoria. També és molt general explicar la forma i el moment de l'elecció dels càrrecs municipals, si bé en aquesta qüestió se segueix la regulació dels Furs de València, més enllà, en certs casos, de l'adaptació d'alguns detalls a la situació local.

Un segon grup són les cartes que representen un nou pacte entre senyors i vassalls que modifica les anteriors condicions de poblament, per tant sense expulsió de veïns moriscos o existència d'un despoblat. Responen a les tensions socials periòdiques que es produïen en el marc de les senyories de l'Antic Règim i a conjuntures de problemes econòmics per als vassalls, que es rebel·len per no poder fer front a les rendes pactades fins aquell moment. Part de les cartes que hem localitzat anteriors a 1609, com ara la de Carlet, tenen aquestes característiques, però especialment les de la segona meitat del segle XVII, motivades per no poder fer front als nous veïns, passats uns anys, a les condicions pactades quan l'expulsió dels moriscos. Això és el que explica que alguna localitat tinga dues i fins i tot tres cartes de poblament al llarg del segle XVII, cosa que vol dir que les condicions de la primera han tornat a negociar-se en tot o en part posteriorment. I

és ben indicatiu que tots els casos que aportem impliquen una reducció en els pagaments a la senyoria, generalment d'algunes de les particions de fruits.

Finalment, un tercer grup el podem identificar durant el segle XVIII i corresponen a la fundació de petites comunitats rurals, unes vegades potenciades per institucions eclesiàstiques i d'altres per propietaris de terres, sovint amb la intenció d'esdevenir senyors de vassalls, i animades clarament per la restauració de la jurisdicció alfonsina per part del rei Carles III l'any 1772. Llevat de casos més aïllats com la fundació de Benadressa, al terme de Castelló de la Plana, i del llogaret d'Emperador, a l'Horta de València, la majoria tingueren com escenari les comarques d'Alacant. J. Millán, A. Alberola i D. Bernabé, entre altres, han estudiat i explicat amb molt de detall aquest escenari i les seues característiques: limitada extensió del territori a poblar, dessecació de marjals i les elevades despeses que comportava, dificultats per mantenir el mínim de quinze famílies assentades per garantir l'exercici de la jurisdicció alfonsina... Tal com expliquen aquests autors, no sempre s'arribà a atorgar carta de poblament, tal com passa en diversos casos dins el terme general de la ciutat d'Oriola, i el propietari preferí atorgar establiments individuals a cada família en els quals es detallaven extensament els capítols que serien habituals d'una carta pobla.

SOBRE ELS ATORGANTS

Com és lògic i atenent la realitat social i política de les senyories valencianes de l'època moderna, la gran majoria de les cartes de poblament foren atorgades per la noblesa laica, començant per les grans cases senyorials en el patrimoni de les quals es localitzaven nombroses poblacions de moriscos. En aquest sentit destaquen els ducs de Gandia, els ducs de Sogorb, els marquesos de Guadalest i els comtes de Cocentaina. El primer, Carles de Borja i Centelles, és qui va atorgar més cartes de poblament per al conjunt del regne entre 1610 i 1611: el raval d'Oliva, Torís, Rugat, Castelló de Rugat, Aiolo de Rugat, el Realenco, Almoines, Benieto, Alcòdar, l'Alqueria de la Comtessa, Beniopa, Llombai, Alfarb, Catadau, Rafelcofer, Benipeixcar, la Vall de Gallinera, la Vall de Laguar, Orba, Miramar, Benumea, Favara i Atzeneta a Pego, Xella, les primeres de la Vall de Cofrents i posteriors modificacions d'algunes d'elles. Quant al duc de Cardona i Sogorb, Enric Ramon Folch de Cardona i Aragó, entre 1611 i 1613 repoblà Benaguasil, Geldo, la Serra d'Eslida, Aín, Veo, l'Alcúdia de Veo, Fanzara, Leuxa, l'Alcúdia, Suera, Castro i Fondegulla, i la Vall d'Uixó. El marquès de Guadalest, Sanxo Roís de Liori, repoblà les Valls de Seta, Travadell i la mateixa de Guadalest en abril de 1611, però també Riba-roja de Túria, Betxí i Ondara. I en referència al comte de Cocentaina, Gastó Roís de Corella, aquest va repoblar part de dit comtat durant l'any 1611: el raval de la vila del mateix nom, Muro

del Comtat, l'Alcúdia i Gaianes, mentre l'any anterior havia repoblat el lloc de Benavites, al Camp de Morvedre.

La resta de la noblesa titulada de l'època la trobem repetidament, sempre en funció del nombre de senyories de moriscos que tinguessen. Així, el comte de Bunyol, Gaspar Mercader, conjuntament amb la seua muller Laura de Cervelló, repoblaren el seu comtat (Bunyol, Alboraiç, Macastre i Iàtova), a més de la localitat d'Orpesa el 1589, i el seu successor encara modificà les del comtat bunyolenc el 1634. Quant al comte d'Elda, Antonio Coloma Calvillo, atorgà les de Petrer i Elda així com les seues repetides modificacions, i els seus successors encara ho tornaren a fer. També n'atorgà diverses Ferran Pujades, comte d'Anna, en part per ser senyor de llocs com Anna, Pedreguer i Matoses, Piles, Palmera i Rafalsineu, però també perquè hagué de modificar-les en diverses ocasions: en el cas de la vila d'Anna fins a tres vegades. Al seu torn, el comte de Sinarques i vescomte de Xelva també repoblà part de la comarca dels Serrans durant l'any 1610 com a senyor de Benaixeve, Domenyo i els ravals o barris de Xelva; i el comte del Real, Pere Sanxes de Calataiud, òlim Guillem Ramon de Bellví, que repoblà Salem, Elca, Benigerví, el Ràfol de Salem, l'Alcúdia, Beniatjar, Pedralba, Bugarra, Montserrat i Real de Montroi.

D'altres nobles titulats no destaquen tant perquè tenien poques poblacions de moriscos, com en el cas del comte d'Aranda, Antoni Ximenes d'Urrea, que només atorgà les pobles de Mislata i Benilloba; del comte de Carlet, Jordi de Castellví, amb les de Carlet, Benimodo i Tous. El comte del Castellar, Lluís Castellar de Vilanova, les seues senyories de Manuel i Bicornb, completades per la seua successora, Joana Eslava, quan modificà el poblament de Rafelguaraf i de Faldeta el 1626, i Bicornb, Benedrís i Quesa el 1635. Per la seua banda, el duc de Villahermosa, Carles d'Aragó, només apareix amb la pobla d'Artana, el duc de l'Infantado amb el cas d'Alberic l'any 1612, i els marquesos d'Aitona, Gastó de Montcada i Caterina de Montcada, amb les pobles de Beniarjó i Tàrbena a les darreries del 1610; o els marquesos de Dénia amb el Verger (1610 i 1612) i Poble Nou de Benitagell (1698).

La llista de noblesa no titulada es fa llarga (quadre 3), però normalment només concediren alguna carta pobla, si bé hi ha casos en què per raons individuals i locals algun cavaller pogué atorgar-ne més d'una. Entre ells podem destacar algunes famílies per tenir senyories més grans i amb major nombre de poblacions de moriscos fins 1609. Per exemple, aquest seria el cas de Pere Centelles i d'Elionor Onyaz i Borja, senyors de la Vall d'Aiora, els quals atorgaren les cartes pobles de les localitats de Teresa, Sarra, Xarafull i Xalans en setembre de 1611, i en gener següent de 1612 es veieren obligats a modificar-les totes. També podem citar Miquel de Vallterra, que va atorgar les d'Alfara de la Baronia, Algímia de la Baronia, Montan, Montanejos i Aranyuel, o Francesc Joaquim Sanç, amb les de Senyera i Benimeixís.

Un altre grup, clarament minoritari, són alguns burgesos i ciutadans que tant al segle XVII com al XVIII repoblaren petites alqueries despoblades de moriscos o bé promocionaren poblacions a la fi d'esdevenir senyors de vassalls. Aquests serien els casos de Jaume Pasqual, ciutadà d'Oliva, qui atorgà la pobla de Negrals, a la Marina Alta, el 1611; el d'Alonso de Castro, ciutadà de València, amb l'alqueria d'Annauir, a l'horta de Xàtiva, o el de Pere Escolano, també ciutadà de València, amb les alqueries de Benitandús i Alfara, a la Serra d'Espadà, totes també del mateix any. De les segones podem citar els casos de Roque Camacho, fundador de la Llosa al terme de la Vall de Pop el 1766; Rafael Descals de l'Escala amb les pobles de Penella i la Sarga (1773 i 1774), o de Salvador Català, fundador de Benadressa el 1791 al terme de Castelló de la Plana.

Quant a les atorgades per les institucions eclesiàstiques, la seua proporció és clarament minoritària, però això és lògic atenent el reduït pes d'aquestes senyories al Regne de València durant l'època foral. En la gran majoria dels casos els protagonistes són els afectats per l'expulsió dels moriscos, com ara el monestir de la Valldigna, el de Sant Jeroni de Cotalba, l'orde de la Mercè amb la seua senyoria d'Algar del Palància i el monestir de Sant Miquel dels Reis amb el lloc de Benimàmet i les alqueries de l'Abat i Torreta, al terme de Xàtiva. I també trobem la concessió de cartes per part de l'orde de Santa Maria de Montesa per a les localitats de la seua senyoria que havien estat poblades de moriscos, concretament Xivert, Artesa, Montroi i la Vall de Perputxent, i l'orde de Sant Jaume o Santiago amb les localitats de Sanet i Negrals a la comarca de la Marina Alta. Només uns pocs casos, tot i que rellevants, es relacionen amb un altre context històric, concretament ens referim a les colonitzacions rurals dutes a terme al llarg del segle XVIII a la comarca del Baix Segura: les atorgades pel Cardenal Belluga a les anomenades Pies Fundacions de Dolores, Sant Fulgenci i Sant Felip Neri; les dues de Bigastre per part de la Seu d'Oriola, i també les dues del convent d'Aigües Vives al terme d'Alzira a la fi del Set-cents.

Així mateix, en alguns casos l'atorgant fou la monarquia mitjançant els comissaris reials com ara al raval de Sogorb amb intervenció del doctor Salvador Fontanet, del Consell Reial i del Suprem d'Aragó, i comissari reial en les causes sobre el poblament del Regne de València, i el mateix comissari en la modificació d'algunes condicions de les cartes pobles del ducat de Gandia, marquesat de Llombai i comtat d'Oliva de l'1 d'octubre de 1612. El 1616 era Adrià Bayarte el comissari reial que atorgava en nom de la corona la carta pobla de la vila de Corbera, i aquesta mateixa vila rebria una tercera carta l'any 1644 de mans de Josep Polo i Vallterra que actuava com a comissari reial del capità general del Regne de València. Igualment la intervenció reial es donà en el cas del raval de Sant Joan de Xàtiva per part del comissari Julià Gil Polo, i fins i tot en algun altre cas, per raons més incidentals, perquè just l'any 1609 algunes baronies estaven segregades per la corona. Concretament és el que va passar amb les senyories de Pere

Franquesa, comte de Vilallonga, amb les cartes pobles de Navaixes d'agost de 1610, atorgada en nom de Jaume Beltran, segrestador reial, i també la de Vila-marxant el 1611 i les de Vilallonga i Benimeli el 1612. Per la seua banda, també hi hagué intervenció de representants del poder reial en el cas de plets judicials davant la Reial Audiència de València, tal com va passar amb la carta pobla de Petrés, atorgada el 13 de maig de 1612 pel Melcior Munyós, lloctinent del batle de la vila de Morvedre i administrador del lloc de Petrés en nom de la Reial Audiència de València, entitat davant la qual es dirimia el plet per la seua possessió entre els nobles Jaume Aguiló i Rafaela Jofre Aguiló i de Perpinyà.

SOBRE LA LOCALITZACIÓ I IDENTIFICACIÓ DE LES CARTES DE POBLAMENT

Tot i que l'etiqueta «carta de poblament» hauria de semblar clara i nítida per a la seua identificació als arxius històrics, la realitat no és tan senzilla. Efectivament hi ha un patró bàsic que compleixen moltes d'elles: atorgament inicial per part del senyor o oficials reials, enumeració nominal dels nous veïns, llista de capítols amb les condicions del poblament, rendes, etc., i una llarga sèrie de clàusules legals de garantia al final. Però, tal com hem explicat més amunt, tradicionalment s'han considerat cartes de poblament els pactes i concòrdies posteriors que modifiquen el text inicial, els quals, formalment són diferents. El problema, doncs, rau en avaluar de la manera més sensata possible tots els pactes o sentències judicials o arbitrals que modificaren les condicions de poblament d'una localitat. I de vegades no és senzill perquè hi pot haver modificacions menors, concòrdies sobre només un capítol no massa essencial, sentències judicials sobre aclariments en el pagament d'alguna renda concreta. Per això la dificultat de decidir en alguns casos si calia incloure'ls o no en aquesta col·lecció.

D'altra banda, atenent que la gran part d'aquestes cartes de poblament tenen relació directa o secundària (per ser una modificació de la primera) amb el repoblament arran de l'expulsió dels moriscos el 1609, cal explicar que si bé la gran majoria dels llocs despoblats en reberen una, no sempre succeí així. En uns casos, hi hagué desenes de petites alqueries que ja no foren poblades, tal com han estudiat i explicat els especialistes del repoblament del segle XVII. Hi ha abundants exemples de les comarques de les muntanyes d'Alacant, com ara Fraga, Benifloret i Benitaer al comtat de Cocentaina, i Margarida, Catamarruc o Benicapsell a la baronia de Planes; o també a la Serra d'Espadà, cas de l'antiga alqueria de Mosquera en el terme de la baronia de Soneixa i Assuévar.

Però en d'altres casos el senyor decidí fer establiments individuals de les cases i terres i no arribà a atorgar una carta pobla col·lectiva, tal com va passar a Xeraco i Xeresa, al ducat de Gandia; amb Gaspar Tàrrega i el lloc de Beniarjó

en novembre de 1611, o amb Gastó de Montcada, comte de Bunyol, i el lloc de Xiva en desembre del mateix any. En la mateixa línia, tampoc no s'ha conservat una carta pobla com a tal del raval de Sant Joan d'Elx, si bé sí que hi ha a l'Arxiu Municipal de dita ciutat un gruixut volum amb impresos individuals de diverses pàgines, en cadascun dels quals només s'escrivia a mà el nom del nou veí i la superfície de terres que rebia, ja que la resta del text eren els apartats equivalents als capítols d'una carta pobla.

I també cal reconèixer que no hem pogut trobar fins ara totes les cartes de poblament de les localitats de les quals foren expulsats els moriscos. És possible que alguna d'elles no arribara a atorgar-se, tal com hem comentat adés, com ara Manises i Alaquàs perquè foren de població mixta fins a 1609, però en altres casos és un problema de supervivència dels arxius senyorials i locals. Aquest és el cas d'algunes poblacions del ducat de Vilafermosa (Espadella, Torre-xiva i Vallat); de Crevillent, al marquesat d'Elx, del comtat del Real i vescomtat de Xelva (Calles, Loriguilla o els ravals de Xelva), i d'altres localitats com ara Ribesalbes, Xera, Beneixida, Benimuslem, Cotes, Tous, Millars, Carrícola, Benirredrà, Alcoleja i Alcosser de Planes a la comarca del Comtat; Beniarbeig, Llíber i Senija a la Marina Alta; i Bolulla, Confrides i Sella a la Marina Baixa. Però també cal indicar els problemes d'accés a algun arxiu senyorial ja que, malgrat les consultes dutes a terme, no ha estat possible accedir a l'arxiu senyorial dels marquesos de Dos Aigües, que podria custodiar les cartes pobles de dita localitat i també d'Albatera, Benicolet i Pinet, fins ara no conegudes.

Amb aquest panorama que acabem de descriure, el llibre que ara presentem ha arribat finalment als 331 textos. Atenent que el catàleg de Miguel Gual de l'any 1989 identificava 124 cartes per a l'època moderna, el progrés és considerable, més quan 130 d'elles són totalment inèdites i es publiquen ara per primera vegada. I un altre grup d'unes cinquanta s'editen completes també per primera vegada.

Així mateix, més enllà dels criteris de transcripció i d'edició que enumeren a banda, els textos d'aquest recull de cartes de poblament ens han oferit alguns problemes de partida a l'hora d'unificar-los. No ens referim a la diversitat de llengües dins un mateix document, una cosa habitual a l'època, o a la interferència lingüística, que també n'hi ha, sinó a la qüestió de fixar el text original. De les vora dues-centes cinquanta cartes, no arriben a la trentena les que tenim en la seua versió original, entenent com a tal la còpia que va fer el mateix notari redactor en els seus protocols i, només en algun cas, un exemplar original subministrat per ell mateix a alguna de les parts. En la pràctica, en la immensa majoria dels casos, aquestes cartes de poblament han arribat a nosaltres mitjançant còpies, i còpies de tota mena però bàsicament de tres tipus: una còpia legalitzada feta per un altre notari anys o fins i tot un segle o dos després de la seua redacció. Aquestes serien, doncs, de les més fidedignes, atès que la còpia la fa un notari

que té unes destreses en llegir la lletra més antiga i coneix les clàusules usades pel seu gremi, a més de donar-ne fe legal de la seua literalitat. Tanmateix cal tenir en compte que part d'elles són trasllats d'anteriors trasllats notarials i, per tant, existeix ja una cadena transmissora que ha pogut desvirtuar algunes paraules.

Un segon grup, el més nombrós sens dubte, són còpies dels documents notarials originals, normalment fetes al segle XVIII, i que han estat aportades a plets judicials. En el cas d'aquest grup, pot haver-se conservat al manuscrit la còpia legalitzada, simplement cosida a ell (no ha estat allò més freqüent), o el que s'ha fet habitualment és, per part de l'escrivà del tribunal on es porta el plet, fer una còpia que s'insereix amb valor legal en el procediment. El problema que hem trobat és que entre les darreries del segle XVII i el principi del XIX, les diverses institucions judicials valencianes, bé la Reial Audiència, bé la batlia reial o altres, no sempre gaudiren dels escrivans més competents i, de forma absolutament desigual, van fer còpies que no sempre eren de qualitat plena i contrastada. Això es fa patent especialment en el cas dels textos escrits en llatí, on tenim casos de notables deficiències.

Finalment, hi ha un tercer grup de textos de les cartes de poblament que només ens ha arribat per còpies simples, també del XVIII o del principi del XIX, sense legalitzar per part d'un escrivà o notari, i que en alguns casos són les que palesen les majors deficiències. Un bon exemple d'això són part de les còpies de la Casa o ducat d'Osuna, que comprèn el ducat de Gandia, sens dubte les que ens han arribat amb majors defectes. En això han influït almenys dos factors diferents: d'una banda, que, al haver desaparegut els protocols notarials originals, la mateixa Casa ducal tingué problemes de reunir-les en la segona meitat del XVIII, amb desaparicions d'algunes o amb pèrdues de part del paper i del text. Però també va influir en aquest cas, com en alguns d'altres, que es tractara de còpies simples, sense legalitzar, de manera que era evident que l'escrivà o particular que les va fer no tenia el nivell formatiu en paleografia i llatí adequat per a saber què estava fent.

El resultat de tot plegat és, en la pràctica, una diversitat en la qualitat dels textos que presentem, que es palesa en la varietat d'ortografies utilitzades pels escrivans i notaris. Com a regla general hem respectat aquesta ortografia, de tal manera que segons el text, especialment en les parts en llatí, l'edició pot estar amb la «i» curta o amb la «j», o també hem respectat l'ús o canvi d'una «s» o de dues «ss». En aquesta decisió ha influït igualment el fet de voler evitar un veritable allau de notes a peu de pàgina amb les correccions ortogràfiques. Només quan en la nostra opinió podia no entendre's la paraula, hem fet la correcció. D'altra banda, quan hem trobat diverses còpies d'una mateixa carta, n'hem fet la relació ordenada de més antiga a més moderna, amb una numeració de lletres, i seguidament hem editat la versió més antiga. No hem procedit a fer una edició crítica de les diverses còpies perquè no és el costum en l'edició de col·leccions

documentals com aquesta i, per la mateixa raó, hauria provocat un altre allau immens de notes a peu de pàgina.

Així mateix, en cada carta de poblament hem indicat les edicions que se n'han fet. Pensem que hem pogut localitzar-ne la gran majoria i donar-ne notícia, tot i que sempre és possible que en alguna edició local se n'haja inclòs alguna que desconeixem. Demanem disculpes per això, però, tal com pot constatar-se a la bibliografia, la recerca ha estat considerable. Tanmateix, també caldria dir alguna cosa sobre les cartes de poblament editades prèviament. Algunes ho han estat només de manera parcial, freqüentment limitant-se als capítols i evitant tota la part de clàusules que usualment era feta més aviat en llatí. Les raons, en part dels casos, són d'estricta utilitat dels historiadors que han fet aquestes edicions, en el sentit d'incloure només la part més útil pel que fa a les dades aportades. Però en altres casos, tot cal dir-ho, respon a les limitacions d'alguns autors respecte a les seues habilitats tècniques, tant en paleografia com en coneixement del llatí i, fins i tot, del valencià. Hi ha casos d'edicions d'alguna carta pobla que, com hem apuntat en el lloc corresponent, «mereixien una millor edició». I deixem la qüestió de si aqueixes edicions no han rebut finançament públic. Però en altres casos caldria ser més exigents amb els autors, no sempre historiadors, i reclamar una major seriositat en el seu treball.

Índex

Pròleg <i>in memoriam</i>	7
<i>Estudi introductori</i>	9
Però, què són les cartes de poblament?	13
Les cartes de poblament valencianes d'època moderna	14
Cronologia	18
Tipologia	20
Sobre els atorgants	22
Sobre la localització i identificació de les cartes de poblament	25
Agraïments	29
Bibliografia	30
Arxius consultats	42
Sigles utilitzades	43
Normes de transcripció	44
Catàleg cronològic de les cartes de poblament	45
Índex alfabètic de les cartes de poblament	54
Catàleg senyorial de les cartes de poblament	62
COL·LECCIÓ DOCUMENTAL	81
<i>Índex antroponímic</i>	833
<i>Índex toponímic</i>	883

Índex general de l'obra completa

VOLUM 62A

Pròleg <i>in memoriam</i>	7
<i>Estudi introductor</i>	9
Però, què són les cartes de poblament?	13
Les cartes de poblament valencianes d'època moderna	14
Cronologia	18
Tipologia	20
Sobre els atorgants	22
Sobre la localització i identificació de les cartes de poblament	25
Agraïments	29
Bibliografia	30
Arxius consultats	42
Sigles utilitzades	43
Normes de transcripció	44
Catàleg cronològic de les cartes de poblament	45
Índex alfabètic de les cartes de poblament	54
Catàleg senyorial de les cartes de poblament	62

COL·LECCIÓ DOCUMENTAL

1. 1513, abril 23. Concòrdia de Cortes de Pallars	83
2. 1514, desembre 6. Serra d'en Galceran	85
3. 1515, novembre 3. Turballos (terme de Muro d'Alcoi)	92
4. 1520, març 15. Concòrdia de Carlet i Benimodo	97
5. 1528, novembre 24. Ressalany (terme de Benimodo)	109
6. 1538, octubre 22. Alfauir (perduda)	111

7. 1540, gener 10. Sot de Xera	112
8. 1546, març 7. Ròtova	114
9. 1547, gener 12. Confirmació de Sant Mateu	116
10. 1552, octubre 14. Concòrdia de l'Alcúdia de Carlet	120
11. 1576, agost 30. Torreblanca	122
12. 1582, abril 18. Matet	128
13. 1589, abril 3. Orpesa	135
14. 1589, desembre 8. Primera de Benicàssim i Montornés	148
15. 1590, març 25. Concòrdia de Xestalgar	152
16. 1590, juliol 13. Concòrdia de Mascarell	161
17. 1593, setembre 22. Segona de Benicàssim i Montornés	164
18. 1600, octubre 16. Trullars (terme de Sollana)	169
19. 1603, març 31. Concòrdia de Benicalaf (terme de Benavites)	171
20. 1603, setembre 9. Tercera de Benicàssim i Montornés	176
21. 1607, febrer 16. La Pobla Llarga	182
22. 1609, octubre 21. Setla de Nunyes (terme de Muro)	187
23. 1609, octubre 24. El Pujol	193
24. 1609, novembre 7. Projecte de carta pobla de Vilamarxant	196
25. 1609, novembre 26. Serra i Ria	199
26. 1609, novembre 27. Soneixa i Assuévar	205
27. 1609, desembre 8. Lloc Nou de Benamira o de Sant Jeroni	212
28. 1609, desembre 6. Nàquera	222
29. 1609, desembre 12. Valldigna	230
30. 1609, desembre 22. Corbera	246
31. 1610, gener 6. Sot de Ferrer	247
32. 1610, gener 31. Primera d'Algar del Palància	256
33. 1610, febrer 1. Manuel	266
34. 1610, febrer 7. Sagra i Sanet	274
35. 1610, febrer 11. Agullent	280
36. 1610, març 29. El Verger	281
37. 1610, abril 7. Primera de Massalavés	288
38. 1610, maig 2. Quartell	296
39. 1610, maig 19. Argeleta	306
40. 1610, maig 25. Benaixeve	310
41. 1610, juny 1. Air i Algímia (terme de la Vall d'Almonesir)	323
42. 1610, juny 21. Domenyo	330
43. 1610, juny 27. Redovà	342
44. 1610, juliol 22. Antella	345
45. 1610, agost 7. Navaixes	353
46. 1610, agost 6. Bétera	359
47. 1610, agost 10. Benissanó (no localitzada)	368
48. 1610, agost 20. Primera d'Olocau, Marines i Gàtova	368
49. 1610, agost 24. Càrcer	371

50.	1610, agost 27. Primera de Sumacàrcer (perduda)	377
51.	1610, setembre 7. Barris de Xelva	379
52.	1610, setembre 8. Primera de Bolbait (perduda)	381
53.	1610, setembre 12. Carlet	381
54.	1610, setembre 13. Ampliació d'Algar del Palància	392
55.	1610, setembre 18. Benavites	399
56.	1610, setembre 19. Alcalalí	414
57.	1610, setembre 26. Gilet	418
58.	1610, setembre 28. Benifairó de les Valls	423
59.	1610, setembre 29. Santa Coloma, Frares i Garrofera (les Valls de Segó)	428
60.	1610, octubre 9. Xiva i Godelleta	433
61.	1610, octubre 10. Primera del Genovés (perduda)	444
62.	1610, novembre 3. Primera de Lloc Nou d'en Fenollet (perduda)	444
63.	1610, novembre 3. Oliva i el seu Raval	444
64.	1610, novembre 13. La Llosa de la Plana	451
65.	1610, novembre 23. Beniarjó	464
66.	1610, novembre 30. Alcàsser	474
67.	1610, desembre 20. Estivella i Beselga	489
68.	1610, desembre 25. Tàrbena	495
69.	1610, desembre 27. Benimàmet	501
70.	1610, desembre. Aiolo de Malferit	504
71.	1611. Novelda	506
72.	1611, gener 4. El Pujol	514
73.	1611, gener 11. Segona de Sagra i Sanet	516
74.	1611, gener 21. Segona d'Orpesa	521
75.	1611, febrer 23. Argeleta	523
76.	1611, març 4. Gata de Gorgos	530
77.	1611, març 7. Torís	536
78.	1611, març 13. Primera de Gaibiel (perduda)	543
79.	1611, març 24. L'Abat i Torreta (terme de Manuel)	543
80.	1611, abril 8. Algímia i Alfara de la Baronia (comuna a les dues)	551
81.	1611, abril 10. Rugat, Castelló de Rugat i Aiolo de Rugat	560
82.	1611, abril 19. Vall de Seta: Balones, Beniaisó, Quatretondeta, Fàmorca, Benimassot i Tollos	572
83.	1611, abril 19. Vall de Travadell: Millena i Benimarfull	584
84.	1611, abril 22. Vall de Guadalest: Benimantell, Beniardà, Benisiclí, Ondara, Ondarella, Atzeneta i Maurar	585
85.	1611, abril 23. Raval de Cocentaina	598
86.	1611, abril 23. Raval de Sant Joan d'Elx	623
87.	1611, abril 26. Muro d'Alcoi	625
88.	1611, abril 26. Raval d'Oliva. Terres a Font d'en Carròs, Beniflà i Potries	652
89.	1611, maig 8. Pedreguer, Matoses i Albardanera	655

90. 1611, maig 22. Asp	664
91. 1611, maig? Hortes i secans de la vila de Gandia: el Real (<i>Realenco</i>), Almoines, Bellreguard, Miramar, l'Alquerieta de l'Assoc, Benieto i Alcòdar	674
92. 1611, maig 24. Almoines	678
93. 1611, maig 24. L'Alqueria de la Comtessa	686
94. 1611, maig 28. Beniopa	693
95. 1611, maig 29. Alfarb	700
96. 1611, maig 30. Xestalgarr	707
97. 1611, maig 31. Llombai	720
98. 1611, juny 1. Catadau	726
99. 1611, juny 1. Rafelcofer	733
100. 1611, juny 1. Benipeixcar	737
101. 1611, juny 10. La Vall de Gallinera	740
102. 1611, juny 11. La Vall d'Ebo	746
103. 1611, juny 12. Sanç (terme de Xàtiva)	747
104. 1611, juny 14. La Vall de Laguar	760
105. 1611, juny 21. Sant Joanet o Sant Joan de l'Énova	766
106. 1611, juny 26. Rotglà, dita abans l'Alcúdia Blanca	782
107. 1611, juny 29. Piles, Palmera i Rafalsineu	790
108. 1611, juliol 3. Quart de les Valls	793
109. 1611, juliol 6. Primera de Bicornb (perduda)	802
110. 1611, juliol 6. La Granja de la Costera, dita Mejorada	802
111. 1611, juliol 8. Real de Montroi	811
112. 1611, juliol 9. Orba	819
113. 1611, juliol 9. Alcàntera	822
114. 1611, juliol 10. Montserrat	829
<i>Índex antroponímic</i>	833
<i>Índex toponímic</i>	883

VOLUM 62B

<i>Catàleg cronològic de les cartes de poblament d'aquest volum</i>	903
115. 1611, juliol 10. Miramar	907
116. 1611, juliol 10. Benumea, Favara i Atzeneta (terme de Pego)	910
117. 1611, juliol 10. Bèlgida	917
118. 1611, juliol 10. Segona d'Olocau, Marines i Gàtova	927
119. 1611, juliol 11. Bellús	934
120. 1611, juliol 11. Senyera	942

121.	1611, juliol 11. Benimeixís (terme de Senyera)	951
122.	1611, juliol 11. Xella	960
123.	1611, juliol 11. Estubeny	968
124.	1611, juliol 12. Navarrés	970
125.	1611, juliol 12. Corberà	973
126.	1611, juliol 15. Primera d'Anna	980
127.	1611, juliol 15. La Vall de Cofrents, Xalans, Xarafull, Teresa i Sarra	984
128.	1611, juliol 15. Castellnou	996
129.	1611, juliol 16. Vallés	1007
130.	1611, juliol 18. El Ràfol de Salem i l'Alcúdia	1008
131.	1611, juliol 19. Salem, Elca i Benigerví	1017
132.	1611, juliol 19. Alfara de la Baronia	1030
133.	1611, juliol 20. Algímia de la Baronia	1040
134.	1611, juliol 20. Beniatjar	1055
135.	1611, juliol 22. Segona del Genovés	1063
136.	1611, juliol 24. Lloc Nou d'en Fenollet	1074
137.	1611, juliol 24. Xest	1085
138.	1611, juliol 25. Miralbó i Torre d'en Lloris	1093
139.	1611, juliol 30. Bunyol	1107
140.	1611, juliol. Primera de Xeresa (perduda)	1118
141.	1611, agost 1. L'Alcúdia (Cocentaina)	1118
142.	1611, agost 7. Riba-roja	1140
143.	1611, agost 7. Gaianes	1153
144.	1611, agost 8. Ondara	1175
145.	1611, agost 9. Annauir (Xàtiva)	1186
146.	1611, agost 15. Terrateig	1193
147.	1611, agost 16. Primera de l'Alcúdia de Crespins (perduda)	1198
148.	1611, agost 17. Montitxelvo	1198
149.	1611, agost 17. La Vall d'Alcalà: la Jovada, la Roca i Beniaia	1206
150.	1611, agost 19. Primera de Petrer	1218
151.	1611, agost 26. Aiello de Malferit	1230
152.	1611, agost 26. Segona de Benimeixís	1233
153.	1611, agost 28. Llanera, Cairent i Carbonell	1240
154.	1611, agost 28. L'Atzúbia	1248
155.	1611, agost 31. Negrals	1253
156.	1611, setembre 2. Fornà	1258
157.	1611, setembre 4. Albalat i Segart	1266
158.	1611, setembre 4. Benissili (la Vall d'Alcalà)	1278
159.	1611, setembre 5. Setla i Mira-rosa	1284
160.	1611, setembre 5. Negociació fallida de Cirat	1296
161.	1611, setembre 5. Benilloba	1299
162.	1611, setembre 7. Segona de Benilloba	1309
163.	1611, setembre 8. Proposta de Toga (no acceptada)	1321

164.	1611, setembre 11. Sarra	1323
165.	1611, setembre 12. Benidoleig	1334
166.	1611, setembre 12. La Vall de Xaló	1339
167.	1611, setembre 14. Teresa de Cofrents	1349
168.	1611, setembre 15. Xarafull	1359
169.	1611, setembre 17. Aiòder	1370
170.	1611, setembre 17. Fonts d'Aiòder	1381
171.	1611, setembre 21. Alboraig	1392
172.	1611, setembre 25. Mislata	1402
173.	1611, setembre 25. Benitandús i Alfara (terme d'Eslida)	1409
174.	1611, setembre 25. Pedralba i Bugarra	1419
175.	1611, setembre 27. Xalans	1433
176.	1611, setembre. 30. Vilamarxant	1442
177.	1611, octubre 2. Alfarrasí (perduda)	1457
178.	1611, octubre 3. Monòver	1458
179.	1611, octubre 9. Primera de Benaguasil	1468
180.	1611-1612. Negociacions posteriors per una nova pobla de Benaguasil	1477
181.	1611, octubre 12. Benasau	1491
182.	1611, octubre 17. Otos, Torralba i Micena	1501
183.	1611, novembre 10. Macastre	1511
184.	1611, novembre 11. Tous	1522
185.	1611, novembre 17. Almedíxer	1524
186.	1611, novembre 20. Artana	1535
187.	1611, novembre 27. Picassent	1540
188.	1611, desembre 2. Tormos	1565
189.	1611, desembre 3. Iàtova	1573
190.	1611, desembre 4. Vilanova de Borriol	1584
191.	1611, desembre 5. La Vilavella	1592
192.	1611, desembre 9. Betxí	1600
193.	1611, desembre 11. Elda	1614
194.	1611. Albaterra	1625
195.	1612, gener 3. Favara	1627
196.	1612, gener 8. Cirat, Pandiel i el Tormo	1638
197.	1612, gener 10. L'Alcúdia de Crespins	1650
198.	1612, gener 12. Modificació de Teresa de Cofrents	1663
199.	1612, gener 13. Modificació de Sarra	1668
200.	1612, gener 14. Modificació de Xarafull	1673
201.	1612, gener 20. Modificació de Xalans	1679
202.	1612, gener 24. Segona de Sumacàrcer	1684
203.	1612, gener 26. Vilallonga	1697
204.	1612, febrer 3. Toga	1702
205.	1612, febrer 7. Segona del Pujol (terme de Benimuslem)	1706

206. 1612, febrer 19. Benimeli	1708
207. 1612, març 3. Montan	1712
208. 1612, març 4. Montanejos	1718
209. 1612, març 5. Aranyuel	1723
210. 1612, març 14. Alberic, Alcosser, Alàsquer i Gavarda.	1724

<i>Índex antroponímic</i>	1751

<i>Índex toponímic</i>	1795

VOLUM 63C

<i>Catàleg cronològic de les cartes de poblament d'aquest volum</i>	1816

211. 1612, maig 13. Petrés	1821
212. 1612, juny 25. Benicalaf, terme actual de Benavites	1830
213. 1612, juliol 13. Bolbait	1840
214. 1612, juliol 15. Daimús	1854
215. 1612, juliol 29. Segona d'El Verger	1857
216. 1612, agost 1. Guardamar de la Safor (perduda)	1865
217. 1612, agost 8. Raval de Sogorb	1865
218. 1612, agost 12. Parcent, Benigembla i Vernissa	1867
219. 1612, agost 14. Geldo	1882
220. 1612, setembre 28. Serra d'Eslida, Aín, Veo i Alcúdia de Veo	1895
221. 1612, setembre 30. Fanzara	1908
222. 1612, octubre 1. Sueras	1922
223. 1612, octubre 1. Modificació ducat de Gandia, marquesat de Llobai i comtat d'Oliva	1935
224. 1612, octubre 20. Primera de Benillup	1940
225. 1612, octubre 21. Modificació d'Elda	1947
226. 1612, octubre 26. Cortes de Pallàs	1949
227. 1612, octubre 27. Modificació de Petrer	1955
228. 1612, novembre 25. Modificació de Pedreguer	1959
229. 1612. Capítols de negociació de la població de la Vall d'Uixó	1961
230. 1613, gener 1. Orxeta	1974
231. 1613, abril 13. Segona de Benaguasil	1980
232. 1613, maig 10. Segona de la Vall d'Uixó	1996
233. 1613, maig 11. Acceptació de la Vall d'Uixó i renúncia a la primera	2019
234. 1613, juny 24. Segona de Fanzara	2023
235. 1613, juny 28. Castro i Fondeguailla	2025
236. 1613, setembre 25. Modificació de Benasau	2033
237. 1614, febrer 19. Segona de Massalavés	2036

238.	1614, abril 24. Poders per a repoblar Benaguasil, Paterna, la Pobla de Benaguasil, Fanzara i Geldo, llocs de la Vall de Veo i Serra d'Eslida, i reialencs d'Onda i Vila-real	2044
239.	1614, octubre 29. Alcalalí	2046
240.	1614, novembre 16. Segona de Redovà	2048
241.	1615, novembre 4. Finestrat	2052
242.	1615, novembre 21. Segona de Bicornb	2054
243.	1616, gener 18. Modificació de la Vall d'Uixó	2065
244.	1616, març 27. Montroi (perduda)	2071
245.	1616, abril 25. Tercera de Sumacàrcer	2071
246.	1616, juliol 25. Artesa	2084
247.	1616, juliol 31. Modificació de Petrer	2093
248.	1616, agost 29. Alcudiola i Massalalí	2095
249.	1616, octubre 7. Primera de Corbera de la Ribera	2098
250.	1616, desembre 9. Xivert	2107
251.	1617, gener 11. Altea	2117
252.	1617, març 29. Paredes (terme de Xèrica)	2122
253.	1617, juliol 18. Modificació de Monòver	2137
254.	1617, octubre 11. Barxeta	2142
255.	1619, agost 22. Modificació de Piles i Palmera	2159
256.	1619, novembre 3. Segona de Gaibiel (perduda)	2165
257.	1620, març 28. Modificació d'Aïr, Vall d'Almonesir	2165
258.	1621, febrer 3. Segona de Corbera de la Ribera	2171
259.	1623, març 7. Modificació d'Alfarb	2182
260.	1623, desembre 8. Torcas (terme de Sogorb)	2186
261.	1624, gener 25. Modificació de Pedralba-Bugarra	2186
262.	1624, maig 27. Raval de Sant Joan, de Xàtiva	2190
263.	1625, març 16. Modificació Raval d'Oliva	2205
264.	1625, setembre 4. Modificació d'Alèdua	2209
265.	1626, febrer 8. Segona d'Anna	2212
266.	1626, març 31. Ràfol Blanc o Alqueria d'Asnar	2219
267.	1626, juliol 6. Rafelguaraf	2225
268.	1626, juliol 6. Faldeta	2233
269.	1628, abril 14. Modificació de Picassent	2241
270.	1628, maig 14. Benillup	2245
271.	1628, octubre 18. Vall de Perputxent	2258
272.	1629, abril 24. Modificació de Navarrés	2263
273.	1629, desembre 9. Alfarrasí	2273
274.	1630, març 13. Modificació de Catadau	2282
275.	1630, març 13. Modificació de Llombai	2285
276.	1634, gener 1. Renúncia d'Elda a la segona carta pobla de 1612	2288
277.	1634, gener 9.. Modificació de Bunyol, Yàtova, Macastre i Alboraiç	2289
278.	1634, juny 13. Modificació de Relleu	2292

279.	1635, març 4. Modificació de Guardamar de la Safor (Perduda)	2295
280.	1635, agost 12. Tercera de Guardamar de la Safor	2295
281.	1635, octubre 17. Bicorn, Benedrís i Quesa	2303
282.	1639, juliol 6. Gaibiel	2311
283.	1640, juny 24. Modificació de Petrer	2318
284.	1640, juliol 15. Modificació de Paterna	2324
285.	1640, desembre 17. Modificació de Faura	2331
286.	1642, abril 7. Confirmació de la modificació de Picassent	2337
287.	1644, juny 9. Tercera de Corbera de la Ribera	2340
288.	1644, agost 7. Segona de Xest	2356
289.	1645, març 25. Modificació de l'Alcúdia de Carlet	2361
290.	1645, setembre 18. Segona de Gata de Gorgos	2362
291.	1648, maig 25. Benicolet	2368
292.	1654, gener 2. Modificació de Carlet i Benimodo	2373
293.	1654, maig 31. Tercera d'Anna	2376
294.	1654, agost 14. Segona modificació de Pedreguer	2383
295.	1658, setembre 18. Modificació de Cortes de Pallàs	2388
296.	1659, desembre 24. Modificació d'Almedíxer	2393
297.	1666, abril 8. Benidorm	2399
298.	1687, novembre 3. Modificació de Guardamar de la Safor	2408
299.	1689, agost 6. Benijòfar (perduda)	2410
300.	1689, octubre 18. Finestrat	2411
301.	1689, novembre 18. Concòrdia de Xest	2415
302.	1691, gener 25. Modificació de Sanç (terme de Xàtiva)	2427
303.	1691, maig 6. Santa Àgueda (terme de Catral)	2429
304.	1691, octubre 4. Modificació de Rossalany (terme de Benimodo)	2442
305.	1692, octubre 20. Modificació d'Artana	2444
306.	1697, febrer 20. Modificació d'Assuévar	2445
307.	1697, maig 12. Alqueria d'Asnar	2447
308.	1697, octubre 23. Molins de Rocamora (Oriola)	2456
309.	1698, gener 4. Benitagell	2465
310.	1699, agost 8. Modificació de Betxí	2476
311.	1699, agost 16. Cabanyes (Alzira)	2478
312.	1700, març 31. Modificació de Tous	2490
313.	1700, juny 16. Modificació de Serra i Ria	2494
314.	1701, octubre 16. Bigastre	2496
315.	1705, juliol 9. La Nucia	2505
316.	1715, juny 2. Confirmació de Bigastre	2506
317.	1725, juliol 12. Renovació de poblament del Fondo dels Frares	2509
318.	1727, octubre 5. Nova concòrdia de Petrer	2513
319.	1745, maig 13. Dolores, Sant Fulgenci i Sant Felip Neri	2518
320.	1755, juny 22. Concòrdia d'Anna	2530
321.	1766, març 5. Alboi (terme del Genovés)	2533

322. 1766, març 24. Llosa de Camatxo (terme de Vall de Pop)	2540
323. 1768, agost 16. Modificació de Navaixes	2543
324. 1773, setembre 1. Penella, (terme d'Alcoi)	2560
325. 1774, març 14. La Sarga (terme de Xixona)	2571
326. 1776, març 18. Segona concòrdia de Navaixes	2582
327. 1779, novembre 25. La Vallonga de Burgunyo (Alacant)	2586
328. 1779, desembre 15. Las Atalayas de Burgunyo (Alacant)	2595
329. 1787. La Barraca d'Aigües Vives	2599
330. 1791? Benadressa (Castelló de la Plana)	2605
331. 1796, desembre 12. Ampliació de la Barraca d'Aigües Vives	2607

APÈNDIX

332. 1611, agost 28. Benejússer (perduda)	2611
333. 1611, setembre 4. Novelda (completat el document)	2611
334. 1616, desembre 18. Tales	2613
335. 1691, abril 7. Formentera de Segura (perduda)	2623

<i>Índex antroponímic</i>	2625

<i>Índex toponímic</i>	2671

*f*onts històriques valencianes
62_A.

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA